

R. RINKEVIČIENĖ

Neoscholastinė filosofijos metodo koncepcija Lietuvoje

XVII-XVIII a. Europos filosofija patį žmogaus ir pasaulio, vidinio ir išorinio patyrimo ryšį padarė problematišką. Filosofijai centrine tapo gnoseologinė problematika. I. Kanto filosofinė pozicija bylojo: filosofijos, kaip metafizikos objekto, apibrėžtis galima, tik išsprendus gnoseologines problemas, nustačius, kaip ir kiek žmogus gali pažinti. Neotomizmas, tarsi išbraukęs filosofijos istorijos laikotarpį, garsėjusį gnoseologiniais ieškojimais, rėmėsi Aristotelio bei Tomo Akviniečio pažiūromis, kaip savu teoriniu pagrindu. XX a. neotomistinės filosofijos atstovai pirmiausia aptarinėjo filosofijos objekto turinį ir apimtį, orientuodamiesi į teologijos nustatytas ribas. Aptarus, kas yra filosofijos objektas, atitinkamai būdavo suprantamas pažinimo procesas, kuriame tas objektas pažįstamas. Neotomistinė filosofija laikėsi Aristotelio nuostatos (Tomo Akviniečio teologizuotos), kad protas, remdamasis jutiminiu patyrimu, pažįsta daiktų esmę, priešingai augustiniskai tradicijai, apeilivusiai į intuciją.

XX a. pirmosios pusės Lietuvos neoscholastinė filosofija skelbė besilaikanti tomistinės filosofinio metodo sampratos. Tai pasakytina pirmiausia apie P. Kuraitį, M. Reinį, A. Gylį, A. Maliauskį. Tačiau šiuo laikotarpiu Lietuvos filosofijoje vienalytės metodo koncepcijos nebuvo. Ryški tendencija tomistines gnoseologines nuostatas derinti su solovjovine pažinimo koncepcija ar fenomenologine pažinimo samprata. Metodologinės nuostatos ne visų buvo nuosekliai kildinamos iš filosofijos objekto apibrėžties. Štai, pavyzdžiui, S. Šalkauskis, orientavęsis į spiritualistinį filosofijos objekto, kaip žmogaus ir Dievo santykio, supratimą, metodo požiūriu sekė tomistine-intelektualistine nuostata ir skelbė mokslinio filosofijos metodo idėją. P. Dovydaitis, priešingai, pripažinęs tomistiškai traktuojamą filosofijos objektą - gamtinio ir transcendentinio pasaulių santykį, - metodinėmis aspiracijomis buvo artimesnis spiritualizmui. Nuoseklesni buvo A. Jakštas ir I. Tamošaitis. Jų suprantamas filosofinis metodas labiau atitiko postuluojamą filosofijos objektą.

Lietuvos ortodoksinei tomistinei filosofijai būdingas senosios scholastikos autoritarinis metodas. Neginčijami autoritetai buvo Aristotelis ir Tomas Akviniėtis. Tokios viduramžių autoritetų įvairovės, kokia buvo XVI-XVII a. ir XVIII a. pirmojoje pusėje¹, neoscholastų - P. Kuraičio, M. Reinio, A. Gylio, A. Maliauskio - darbuose

¹ Plečkaitis R. Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje. - V., 1975. - P. 44-47

nepastebime.

Pirminis filosofinių tyrinėjimų atramos taškas P. Kuraičiui ir aukščiau minėtiems filosofams buvo realybė nepriklausomai egzistuojanti nuo pažįstančiojo. Juk filosofija, P. Kuraičio požiūriu, privalo rūpintis realiais dalykais, o ne juos išreiškiančiomis sąvokomis. "Kuraičio filosofijai bė abejoj, tinka ne kuris kitas vardas, o "saikingas realizmas"².

Jei filosofinis tyrimas nėra atliekamas vien tik protu, t.y. negali apsieiti be jutiminės medžiagos, kaip tada filosofija pažįsta jutiminių patyrimui neprieinamus dalykus, tokius kaip "dvasinė siela", Dievas? Pirmiausia pažinimo objektu gali būti tik transcendentiškas, realus objektas. Transcendentškumas, P. Kuraičio, taip pat ir M. Reinio požiūriu, reiškia tai, kad pažinimo objektas yra skirtingas nuo pažinimo proceso ir nuo žmogaus sąmonės. Jeigu pripažįstame, pasak P. Kuraičio, kad psichinio gyvenimo dalykai (kurie, kaip pažinimo objektai, yra taip pat transcendentiški pažinimo aktui) gali būti pažinti, tai ir metafizinė realybė taip pat pažini. Šia transcendentiška realybe pripažįstami ne tik psichiniai reiškiniai, išorinė tikrovė, bet ir tai, kas gali būti, ir dieviška būtis. Kad galima būtų pagrįsti pažinimą to, kas nepasiekiamo pojūčiais, P. Kuraitis, A. Maliauskis, A. Gylys imasi tradicinės tomistų priemonės - analogijos.

Taikant tuos pačius principus ir gamtiniam pasauliui, ir metafizinei realybei, pirmiausia būtina pagrįsti, jog tos dvi būties sferos turi bendrų savybių. P. Kuraitis pabrėžė, kad tikroji filosofija, svarstydamą Dievo klausimą, privalo remtis realiais faktais. Todėl iš dviejų filosofinio svarstymo būdų - analitinio ir sintetinio - pirmasis yra svarbesnis³. Sintetiniam svarstymui rūpijs daiktų atitinkamumo "dieviškos idėjomis" klausimas. Analitiniu svarstymu eksplikuojamos ontologinės tiesos nepriklausomai nuo dieviškos būties. Šiomis ontologinėmis tiesomis remiantis, įrodinėjamas Dievo buvimas.

Ontologinė daikto tiesa yra daikto ir jo idėjinio tipo atitikimas. Šie idėjiniai tipai, priešingai Platono ir Augustino postuluotoms dieviškoms idėjomis, yra žmogaus pažinimo vaisius. Negalima intuicija jokių dieviškų idėjų, kuriomis remiantis galima būtų vertinti regimo pasaulio daiktus. "Argi bedievis jokios tiesos tikrai negali pažinti?"⁴ - retoriškai klausia P. Kuraitis.

Beje, intuicijos sąvoka filosofijos istorijoje implikuodavo skirtingą turinį. Štai viduramžių scholastikoje Dumsas Škotas bei Viljamas Okamas išskyrė diskursyvinį mąstymą ir jutiminę intuiciją. Naujaisiais laikais R. Dekartas, G. Leibnicas intuiciją suprato kaip betarpiško intelektualaus pažinimo formą. Žymiausio patristikos

² Bagdanavičius V., Moškauskas J. Kuraičio palikimas Lietuvos švietuomenei. - Čikaga, 1983. - P. 12.

³ Spręsdamas šį klausimą, P. Kuraitis sekė D. Mersjė *Metaphysique generale ou Ontologie*. - Louvain-Paris, 1923. - VII edit. - P. 32-60.

⁴ Kuraitis P. *Ontologija*. - K., 1931. - T. I. - P. 170.

filosofo Augustino intuicija buvo traktuojama kaip antgamtinis sielos apšvietimas. Lietuviškieji tomistinės tradicijos ortodoksai atmetė Augustiniškai traktuojamą mistinę intuiciją, kaip Dievo apreiškimą. Antai A. Gylys pažymėjo, kad metafizikai būtų naudingas intuityvus suvokimas, bet nesą garantijos, kad mistinė intuicija nesanti haliucinacija⁵. Minėti neotomizmo Lietuvoje atstovai apskritai neišskyrė intuicijos, kaip tam tikros pažinimo formos. M. Reinio požiūriu, intuicija tėra vienas iš momentų visame pažinimo procese. Beje, Tomas Akvinietis intuicijos taip pat nelaikė atskiru pažinimo šaltiniu ar metodu. M. Reiniui, kaip ir Tomui Akviniečiui, intuicijos esama tiek jutiniame, tiek protiniame pažinime⁶. M. Reiniui V. Diltėjaus ir kitų "intuicionistų" intuicijos kaip metodo, priešingo diskursyviniam mąstymui, nuostata buvo nepriimtina. Tuo tarpu, kaip matysime, A. Jakštas ar I. Tamošaitis kėlė intuicijos problemą, kaip vieną iš svarbiausių filosofinio metodo aspektų. Ortodoksinio tomizmo tradicijas tęsiančių filosofų intuicijos atmetimas vien todėl, kad nebuvo žinoma, kaip tinkamai šią problemą išspręsti, toli gražu nelaikytinas privalumu.

Jau minėta, kad ontologinio daikto tiesa, P. Kuraičio supratimu, yra daikto ir jo idėjinio tipo (kuris dar vadinamas tiesos norma, arba galima būtų) atitikimas. Idėjiniai tipai, arba tiesos normos, jo nuomone, sudaromos, remiantis patyrimu. Pojūčių medžiagoje protas abstrahavimo keliu įžiūri tai, kas bendra, visuotina, esminga daiktams. Kitas etapas, sudarant idėjinį tipą kaip daikto normą, yra tų abstrakčių esmių refleksija, analizė - tų esmių sudėtinių dalių lyginimas, jų santykių nustatymas. Tuomet ir gaunama tikroji, esminė daiktų charakteristika, kuri išreiškia "vidujinį" būtinumą ir todėl yra universali. Šie idėjiniai tipai yra tiesos normos kaip tik todėl, kad yra visuotino, nekintamo pobūdžio, kai tuo tarpu egzistuojantys daiktai kinta, priklauso nuo erdvės ir laiko, yra atsitiktiniai. Galima sutikti, kad iki šio momento P. Kuraitis samprotauja gana logiškai. To, deja, negalima pasakyti apie idėjinių tipų taikymą aukštesnei, anapusinei būčiai.

Idėjinių tipų esama ivairių. Kai kurie, pavyzdžiui, realybė, vienybė, tiesa, gėris išreiškia tai, kas būdinga bet kuriai būčiai ir vadinami transcendentalijomis. P. Kuraitis, paskelbęs gana blavius išėjties principus, idėjinių tipų postulavimu transcendentalijomis pradėjo tą patį senosios scholastikos loginį sportą su sąvokomis. Transcendentalinė savybė analogijos keliu pritaikoma ir absoliučiai būčiai. Tik daiktų pasaulyje ir dieviškoje būtyje ji skiriasi kiekybiškai. Sakysim, dieviškas gerumas, palyginus su sukurtuoju pasauliu, yra absoliutus. P. Kuraičio bandymas analogijos keliu pereiti iš gamtinio pasaulio į dieviškąjį nėra pakankamai argumentuotas. Transcendentalijos negali padėti filosofijai persikelti į metafizinį, pojūciais neprieinamą pasaulį, nes nėra kuo pagrįsti patį dviejų būties sferų panašumą ir apskritai viršgamčio buvimą. Nors P. Kuraitis filosofijai ir iškėlė reikalavimą būti

⁵ Gylys A. *Metafizika ir realūs mokslai*// Logos. - 1925. - Nr. 1/2. - P.49.

⁶ Reinyas M. *Intuicijos problema*// Logos. - 1936. - Nr. 1. - P. 103.

analizuoti bei išankstinio Dievo deklaravimo ir iš jos pačios įrodyti Dievo buvimą, analoginis metodas šių filosofo pastangų nepateisino ir todėl negali būti laikomas Dievo racionalaus pažinimo būdu.

"Sintetinis svarstymas" - kitas filosofinio tyrimo etapas ir sąlygotas "analitinio svarstymo", papildomai interpretuojant daiktų būtį, žmogaus gyvenimą ir pažinimą Dievo (kurio paties buvimo prielaidos - nepagrįstos) atžvilgiu, nebeturi pagrindo ir tolesnės niūių analizės nereikalingas.

Prie tomistinės filosofinio metodo koncepcijos priešlyja ir S. Šalkauskio samprata. Tiesa, sąlyginai, nes savo kūrybos pradžioje S. Šalkauskis buvo itin susidomėjęs V. Solovjovo spiritualizmu. Ir tik vėliau prioritetą jo filosofijoje įgavo tomistinis intelektualizmas, kaip tinkamesnis mokslinei filosofijai. S. Šalkauskio teigimu, filosofija neturi savo atskiro pažinimo metodo. Jis atmetė racionalistinį R. Dekarto, G. Fichtės, G. Hegelio filosofinio metodo aiškinimą, kad filosofija vien protu, nesiremddama patirtimi gali iširti daiktų esmę ir sąryšį. Pasak S. Šalkauskio, apriorinis pažinimas savo turiniu yra tuščias, ir grynų proto spekuliacijų nedera laikyti filosofijos prigimtimi. Filosofija besiremianti tiek patyrimu kaip medžiaga, tiek protu ir todėl pasižymi tomis pačiomis savybėmis, kaip ir mokslas apskritai.

Filosofija, S. Šalkauskio požiūriu, remiasi empiriniu patyrimu, todėl jai naudingi ir eksperimentinių mokslų rezultatai, tačiau galutinis jos tikslas - jutiminių duomenų apibendrinimas, vėliau - atskirų reiškinių interpretacija bendrųjų principų atžvilgiu. Beje, jei specialūs mokslai daugiau naudojami empiriškai patirtimi, tai filosofija, pasak S. Šalkauskio, remdamasi šia patirtimi ir darydama apibendrinimus, gauna bendrusius principus, ko specialūs mokslai padaryti negali. Filosofijoje persvarą turi "sintetinis" arba "deduktyvinis" metodas. Tačiau S. Šalkauskis pabrėžė, kad tai nereiškia, jog filosofija turi nuosavą metodiką. Kita vertus, kaip ir visi tomistai, jis nedviprasmiškai teigė, kad patyrimu ir protu gautų žinių teisingumo kriterijų filosofijai privalo ieškoti teologijoje. Todėl, nors S. Šalkauskis ir deklaravo, kad filosofija turi vadovautis žiniomis, įgytomis protu, ir mokslo priemonėmis, kad ji negali remtis jokiais autoritetais, jo paties filosofavimo pobūdis ir filosofijos bei teologijos santykio problemos sprendimas niekais pavertė mokslinės filosofijos idėją.

Lietuviškoji neotomizmo modifikacija, kuriai taikytinas spiritualizmo terminas, bandė išsaugoti viduramžių scholastikos metodologiją. Tačiau ryški tendencija tomistines gnoseologines nuostatas derinti su solovjovine pažinimo koncepcija ar fenomenologine pažinimo samprata.

Apibrėždamas filosofiją kaip mokslą, skirtingą nuo kitų pažinimo būdų, A. Jakštas pažymi, kad filosofijai būtinos griežtos definicijos, "sveika dialektika", tik jai būdingas metodas. Kaip geriausia filosofinio pažinimo instrumentą A. Jakštas deklaravo protą, o tai reišė neotomistams priimtina intelektualistinį metodą. Tačiau, reikia pridurti, tik deklaravo. Dar A. Maceina pastebėjo, kad, nors A. Jakštui ir būdingas matematinis intelektualizmas, nors "jis įrodinėja premissas ir skaičiuoja bei sveria argumentus", "visas šis aparatas yra tik lukštas, organiškai nesuauqgs su

gyvu kūnu", po tuo lukštu jaučiamas polinkis hipotezėms, fantazijai, intencijai⁷. Iš tiesų, visi A. Jakšto argumentai tėra iliustracija (ir dažnai nevykusi), bet ne įrodymai. Pavyzdžiui, teiginį, kad žmogaus protas gali pažinti dievišką būtį, A. Jakštas bandė pagrįsti taip: viskas priklauso nuo to, kieno protu operuosime; beasmens proto nėra, ir tvirtinimas, kad toks protas Dievo nepripažįsta, neturi pagrindo. Kaip argumentą, kad dieviška būtis gali būti pažįstama racionaliai, A. Jakštas pateikė R. Dekarto, V. Solovjovo ir kitus protus, kurie nesą priešingi Dievo pripažinimui.

A. Jakšto požiūriu, filosofijos problemos nuo Tomo Akviniečio laikų tapo platesnės ir sudėtingesnės, todėl Tomo dialektika dažnai esanti bejėgė. Filosofas ne tik transformavo tomistinį filosofijos objekto supratimą, savaip suvokė filosofijos, mokslo ir teologijos santykių perspektyvą "sintetinio pažinimo" pavidalu, bet ir reiškė mintį, kad filosofiniam pažinimui reikalingi nauji, tobulesni metodai. Būtina "nušokti už paprastos logikos ribų, pažvelgti į pasaulį iš ketvirtojo mato, įsigyti naują "kosmiškąją sąmonę", sutverti "ekstazės logiką" (įvedant intenciją - R. R.), pažinti "das Ding an sich"⁸. Jei paprastoji logika padeda orientuotis reiškinių pasaulio santykiuose, tai metalogika, pasak A. Jakšto, apims realius santykius tokio pasaulio, koks jis yra. A. Jakšto "ekstazės logika" - požiūris į pasaulį iš ketvirtojo taško - greičiausiai susijusi su V. Solovjovo išorinių ir vidinio patyrimo sinteze (A. Jakštas siūlė S. Šalkauskiui naudotis V. Solovjovo metodu). V. Solovjovas teigė, kad logiškai palyginus išorinio ir vidinio patyrimo duomenis, galima pažinti ne tik atskiras, vienetines būtis, bet ir vieningą metafizinę būtį, absoliučią kosmo priežastį⁹. Trumpai sakant, V. Solovjovo filosofinio mąstymo išeiities pozicija ir pagrindinis principas buvo žmogaus dvasinė būtis - subjektyvus patyrimas. Kosmo metafizinę esmę, V. Solovjovo supratimu, galima suvokti pagal analogiją su žmogiškąja vidine esme. A. Jakštas skelbė, kad metalogika - ateities filosofinis metodas, kuris empirinį ir racionalų pažinimo būdus papildė "ekstazės logika", kitaip tariant, solovjoviniu misticizmu, kaip aukščiausiu filosofinio pažinimo principu.

Palyginus su P. Kuraičio ortodoksine filosofijos samprata ir filosofavimo būdu, A. Jakšto tomistinės filosofijos transformacija gana ryški, nepaisant jo išankstinių apeliacijų į tomizmą ir tokių momentų, kaip, sakysim, "ekstazės logikos", perkėlimo į ateities "filosofinę sintezę". A. Jakšto filosofinių problemų pobūdis ir ypač jo filosofinis mąstymo būdas bei "ekstazės logikos" idėja (tegu ir skirta aukščiausiam pažinimui, jungiančiam mokslą, filosofiją bei teologiją) jį labiau suartino su solovjovinės kilmės spiritualizmu, nei tomistiniu intelektualizmu. Kita vertus, tradicinės logikos, kaip filosofinio metodo, ribotumo demonstravimas buvo pozityvus momentas, rengęs dirvą dialektinio metodo sampratai.

P. Dovydaitis, kalbėdamas apie filosofinį pažinimo būdą, pasisakė prieš

⁷ Maceina A. Jakšto filosofija// Naujoji Romuva. - 1938. Nr. 11. - P. 267.

⁸ Jakštas A. Logika. - K., 1919. - P. 14.

⁹ Соловьев В. С. Собрание сочинений. - СПб., 1911. - Т. I. - С. 213.

subjektyvizmą, apriorizmą filosofijoje. Objektivią tikrovę ir "paskutines priežastis" filosofija negalinti a priori iš sąvokų dedukuoti. Pasaulis egzistuoja nepriklausomai nuo žmogaus, ir filosofija nesukuria pasaulio dėsnių, bet atspindi juos, objektyviai esančius. Todėl filosofija, pasak P. Dovydaičio, kaip kritinis realizmas remiasi patyrimu, racionaliai ieško daiktų ir reiškinių vidinių sąryšių ir "pagrindų", atmesdama tai, kas subjektyvu, ir priimdama tai, kas objektyvu.

Tačiau filosofijos, kaip ir apskritai žmogiškojo pažinimo, reliatyvistinio pobūdžio pripažinimas nulėmė P. Dovydaičio teiginių ir koncepcijų priklausomybę "nuo pasaulėžiūrinių, idėjinių įsitikinimų". P. Dovydaičio filosofinių pažiūrų orientacija į subjekto vertybes, ideologines aspiracijas iš esmės skyrėsi nuo tomizmo objektyvistinės pozicijos, kurią P. Dovydaitis oficialiai deklaravo.

Filosofinis pažinimas, kaip ir mokslinis bei religinis, P. Dovydaičio požiūriu, yra reliatyvus. Mokslinio pažinimo šaltinis - individualus pažinimas, kuris esąs ribotas. Individualus pažinimas daugiau ar mažiau esąs tikėjimas, kadangi remiasi asmenine žmogaus nuomone. Neotomizmopožiūriu, filosofijai rūpi pažinti tiek gamtinį pasaulį, tiek metafizinį. P. Dovydaičio supratimu, pažinti gamtinį pasaulį galima tik transcendencijos akivaizdoje. Metafizinio pasaulio pažinimas neapsieinas be "tikėjimo". Absoliutaus pažinimo požiūriu, metafizika esanti taip pat ribota: juk jos tiriamas pasaulis pažįstamas tik iš dalies. Nuodugnesniam pažinimui būtini autoritetų liudijimai, kuriais taip pat tikime arba ne. Taigi dovydaitiškai suprantamas filosofinis pažinimas yra netobulas, neišsvengiantis tikėjimo momentų ir todėl reliatyvus. Kadangi P. Dovydaitis nedarė skirtumo tarp tikėjimo moksle bei filosofijoje ir tikėjimo religijoje, tai jo "reliatyvistinė" filosofija iš esmės nesiskyrė nuo religijos, kuriai be tikėjimo dar buvo pripažintas ir racionalumas. Pagal metodą filosofija nuo religijos buvo skiriama tik nevienodu tikėjimo ir racionalumo laipsniu.

P. Dovydaičio postuluota filosofija savąsias problemas turėjo spręsti, derindama jas su etika ir religija. Prieš tai pasisakė griežtastomistas P. Kuraitis, tokiam filosofavimui būdui nepritarė ir S. Šalkauskis. P. Dovydaičio supratimu, filosofija neturėtų tolti nuo kasdieninio gyvenimo, kaip kad atsitiko moderniajai filosofijai. Ir nors jis, kaip tomistai, tvirtino, kad filosofija remiasi patyrimu ir protu, jam labiau rūpėjo filosofijos priartinimas prie gyvenimo, ko dėlei jis ne tik rėmėsi neįrodytomis prielaidomis, bet ir apeliavo į žmogiškas emocijas ir tikėjimą.

"Reliatyvistinės" filosofijos koncepcija, nedaranti principinio skirtumo tarp filosofijos ir religijos, leidžia manyti, kad P. Dovydaičio filosofijos aiškinimas gerokai skiriasi nuo tomistinio ir yra artimas spiritualistinei tradicijai arba mažų mažiauusiai balansuoja ant ribos tarp abiejų filosofijos sampratų. Kokia P. Dovydaičio spiritualistinės orientacijos genezė - ar V. Solovjovo filosofija, ar augustinizmas, - nustatyti kažin ar įmanoma.

Filosofijos išėities pozicija galinti būti tik patyrimas. Jei daikto esmė ontologiškai galima tikai per reiškinį, vadinasi, tą esmę filosofija pasiekianti tik per patyrimą. Metafizines savo sąvokas filosofija abstrahuojanti protu iš pat-

yrimo. Tačiau šiuo postulatu, atitinkančiu tomistines nuostatas, I. Tamošaitis neapsiribojo.

Grynas patyrimas neturįs būtinumo bei visuotinumą, todėl filosofija peržengianti patyrimo ribas, priima tam tikras prielaidas, hipotezes ir t.t. Reiškinių aiškinimą protu, nurodant jų priežastis ir kartu sudarant hipotezes bei teorijas, kurios į patyrimo orbitą įveda ne empirinius elementus, I. Tamošaitis apibūdino kaip išėjimą į transcendenciją. Vadinasi, kelias nuo faktų konstatavimo prie hipotezių ir teorijos sukūrimo traktuojamas kaip perėjimas iš reiškinių pasaulio į metafizinį. Tai patvirtina ir I. Tamošaičio mintis, kad pozityvizmas, paneigęs metafiziką, pats atsiduria metafizikoje, nes yra tam tikra teorija, kad pozityvistas H. Spenseris esąs didžiausias po G. Hegelio metafizikas, nes nei vienas filosofas nebuvo toks sistemingas¹⁰.

Ar bereikia pridurti, kad hipotetiškumas, teoretizavimas ir, sistemingumas (remiantis patyrimu) per silpni argumentai, kalbant apie transcendentinio pasaulio tyrinėjimo galimybes ir būdus. Hipotezės ir teorijos gali atitikti aiškinamą faktus ir padėti juos suprasti, kaip teisėtai pageidavo I. Tamošaitis. Tačiau sistematizacija ir teoretizavimas, remiantis patyrimo duomenimis, toli gražu neleidžia filosofijai pažinti pasaulio anapus reiškinių. Į pagalbą pasitelkiamą intuicija. Jei filosofinis "realizmas" teigia daiktų pažinimą per jų vaizdinius, "idealizmas" (I. Tamošaičio suprantamas kaip subjektyvus idealizmas) skelbia imanentišką sąmonės turinio pažinimą, patį realų pasaulį palikdamas už filosofijos ribų, tai "fenomenologizmas", sintetinas "realizmas" ir "idealizmas", propaguojąs daiktų esmių ir jų santykių "įžiūrėjimą". Ši I. Tamošaičio orientacija nebuvo ideali - Vakarų Europos katalikiškieji modernistai bandė naudoti fenomenologinį metodą, derinti tomistinį objektyvizmą su fenomenologiniu subjektyvizmu¹¹. I. Tamošaitis, skelbdamas filosofijos objektu tai, kas pastovu, kas yra vertybė, seka M. Šelerio pėdomis ir postuluoja, kad vertybės gali būti ne tik objektyviai racionaliai suvokiamos, bet ir objektyviai įžvelgiamos jausmais, emocijomis. Jei religija remiasi žmogaus emocijomis, o mokslas - stebėjimu ir bandymu, tai metafizika - "ne stebėjimu, bet intuityviu protu, kuris daiktų esmės įžiūri betarpiškai pojūčių pagavimuose"¹².

Fenomenologija skiria dvejopą įžvalgą: kūnišką, kai stebimi realūs kūniški daiktai, ir dvasinę, kai įžvelgiama dvasinė daiktų pusė - esmės. Nors abi šios įžvalgos susijusios, prioritetą įgauna antroji. Ir I. Tamošaičio požiūriu, absoliuto pažinimas nėra išorinis "įžvelgimas", nėra vien abejingas išorinio pasaulio stebėjimas, bet dvasinis regėjimas. I. Tamošaitis ir toliau bandė išsifaikyti tomizmo rėmuose, tik gana savotiškai: deklarudamas Aristotelio bei Tomo Akviniečio artimumą fenom-

¹⁰ Tamošaitis I. *Metafizika ir atskiri mokslai*// Lietuvos universiteto Humanitarinių Mokslų Fakulteto Raštai. - K., 1925.-Kn.1.-P.375.

¹¹ Кузмишас Б. *Философские концепции католического модернизма*. - /Дис. докт. филос. наук./ В., 1984.-С.222.

¹² Tamošaitis I. *Įvadas į filosofiją*. - K., 1933.-P.82.

enologijai. Tačiau I. Tamošaičio "dvasinis regėjimas" - tai Platono "sielos akių regėjimas". Šis regėjimas, paremtas tikru vidiniu išgyvenimu bei religiniu patyrimu, ir yra lietuviškojo neoscholasto filosofinio pažinimo pagrindas. Ir nors Tamošaitis, kaip ir Vakarų modernistai, bandė eiti trečiu keliu, derindamas tomizmą su fenomenologija, objektyvizmą su subjektyvizmu, tačiau lietuvių filosofo, kaip ir pastarųjų, metodo supratimas nulėmė subjektyvistinį filosofijos pobūdį.

I. Tamošaitis, teigęs filosofiją kaip loginį teorinį pažinimą, paremtą patyrimu, staiga pareiškė, kad jai tiek pat reikalinga ir religinė intuicija, kas ankstesnę jo, kaip tomizmo sekėjo, charakteristiką paverčia niekais ir leidžia jo filosofijos sampratą įvardyti kaip spiritualizmą. Tokio posūčio motyvas paprastas: pažinti būtų filosofija bando pasitelkusi sąvokas, sąvokos yra apibrėžtos ir reliatyvios, tuo tarpu filosofijos objektas - tai, kas absoliutu. Prisiminkime I. Tamošaičio formuluotę, jog filosofija protu iš patyrimo pažįsta savo objektą, abstrahavimo keliu kuria sąvokas ir t.t. Ši nuostata turėjo būti argumentu, kad filosofija yra galima kaip objektyvi metafizika a posteriori. Jei šį patyrimą suprasime kaip empirinį, I. Tamošaičio postuluota filosofija virsta reiškinių mokslu. Jei patyrimą traktuosime kaip religinį, subjektyvų emocinį pergyvenimą, tuomet filosofija įgaus subjektyvistinį pobūdį. Tarkim, galimas trečias patyrimo variantas, kuris ir buvo pasirinktas: objektyvus, religiškai angažuotas, transcendencijos "įžvelgimas" plius pergyvenimas. Tarkim, galima įveikti proto ribotumą ir pergyventi tai, kas transcendentiška, bet kaip užfiksuoti logine forma tai, kas viršija logines sąvokas, kaip išreikšti protu jį viršijantį objektą? Tai, kas galima religijai, neleistina filosofijai, kurioje ir paradoksų buvimas argumentuojamas.

Iš esmės I. Tamošaičio "betarpiškas regėjimas", kuriuo jis bandė paramstyti griūvantį metafizikos rėmą, tegalėjo nuvesti prie religinio objekto, kuris filosofinėmis reliatyviomis sąvokomis negali būti išreikštas. Juk pats "regėjimas" dar nėra filosofija. Logiškai išreikštas "regėjimo" objektas jau nėra tiesiogiai regimas absoliutas. Todėl I. Tamošaičio filosofinio pažinimo papildymą religine intuicija reikia laikyti nepavykusiu, kaip ir apskritai jo bandymą filosofiją pagrįsti kaip metafiziką. Faktiškai jo filosofijos uždaviniu lieka pateisinti tikėjimą išorės pasauliu, arba virsti savotiška religija.

Kaip matyti iš aptartų filosofijos metodų koncepcijų, bendra oficialiai deklaruota pozicija skelbė, jog filosofija vadovaujasi protu, besiremiančiu patyrimu. Tačiau intelektualistinės tomizmo nuostatos savo filosofinėse pažiūrose laikėsi ne visi. A. Jakštas; P. Dovydaitis, ypač I. Tamošaitis nutolo nuo tomistinės filosofijos metodo sampratos. A. Jakšto "metalogikos" idėja (inspiruota V. Solovjovo), P. Dovydaičio filosofijos reliatyvizmas lėmė jų filosofijos subjektyvistinį pobūdį, o tai prašoko ortodoksinio tomizmo ribas. Ryškiausiai išsiskyrė I. Tamošaitis, kurio filosofinio metodo koncepcijos šaltinis buvo fenomenologija. Nors P. Kuraičio metodinės aspiracijos gali atrodyti labiau pagrįstos ir objektyvesnės, tačiau neortodoksinės filosofinio metodo koncepcijos, nepaisant jų nuoseklumo ir prieštaravimų, buvo

naujų filosofinio pažinimo būdų paieškos, žadinusios katalikiškąją filosofiją Lietuvoje iš snaudulio, atvėrusios kelią diskusijoms filosofijos specifikos klausimais, kėlusios naujas idėjas.